

KONKURRENSVERKET

Förhållanden på den svenska marknaden för alkohol-
drycker under perioden 1 januari till 30 juni 1995

- Rapport till Europeiska kommissionen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 BAKGRUND.....	3
1.1 Uppdraget.....	3
1.2 Rapportens omfattning.....	3
1.3 Definitioner.....	4
2 REGELVERKET.....	4
2.1 Kort historik.....	4
2.2 Alkohollagen.....	5
2.3 Institutionerna.....	6
2.3.1 Alkoholinspektionen.....	6
2.3.2 Skattekontoret för punktskatter.....	7
2.3.3 Alkoholsortimentsnämnden.....	8
2.3.4 Kommuner, länsstyrelser m.fl.....	8
3 SYSTEMBOLAGET.....	9
3.1 Allmänt.....	9
3.2 Sortimentpolicy.....	10
3.3 Prissättning.....	13
3.4 Marknadsföring.....	13
3.5 Distribution.....	13
3.5.1 Distribution till butikerna.....	13
3.5.2 Distribution till restauranger.....	14
3.6 Offerter, försäljning m.m.....	14
4 ÖVERGÅNGSREGLER.....	17
5 KONKURRENSVERKETS ÄRENDEN.....	18
5.1 Systembolaget.....	18
5.2 Övriga klagomålsärenden.....	19
5.3 Övriga problem som framförts till Konkurrensverket.....	20
6 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER.....	20
BILAGEFÖRTECKNING.....	22

1 BAKGRUND

1.1 Uppdraget

I Sveriges förhandlingar med Europeiska Kommissionen om Sveriges medlemskap i Europeiska unionen överenskom parterna att Konkurrensverket skulle ges i uppdrag att särskilt övervaka att det svenska detaljhandelsmonopolet för alkoholdrycker agerar på ett icke-diskriminerande sätt. Av bilaga 12 (skriftväxling samt protokoll från möte den 21 december 1993 mellan Sverige och Europeiska kommissionen rörande alkoholmonopol) i regeringens proposition (1994/95:19), del 3, Sveriges medlemskap i Europeiska unionen framgår bl.a. följande:

8.) In order to ensure in practice the close and regular monitoring requested by Mr van den Broek in his letter, the Commission asked whether Sweden could accept that their Competition Authority monitors the non-discriminatory functioning of the retail monopoly on a day to day basis and submits twice a year a report to the Commission. Sweden agreed.

Vidare framgår av skriftväxlingen mellan Europeiska kommissionen och Sverige bl.a. följande.

In relation to the Swedish Retail Monopoly, the Commission considers that any discriminatory effects between national products and products imported from EC member States must be eliminated. Without prejudice to future jurisprudence of the Court of Justice and the Commission's rôle as guardian of the Treaty on European Union, the Commission does not see any reason to proceed on its own initiative, either now or after the Swedish accession to the Union, against the maintenance of the retail monopoly on the basis of the current acquis.

(Skriftväxling samt protokoll från möte den 21 december 1993 mellan Sverige och Europeiska kommissionen rörande alkoholmonopol bifogas som bilaga 3.)

Den svenska regeringen gav den 15 juni 1995 Konkurrensverket i uppdrag (se vidare bilaga 4) att "övervaka att Systembolagets detaljhandelsmonopol inte medför missbruk av dominerande ställning." Enligt uppdraget skall övervakningen "ske i enlighet med vad som överenskommits mellan Sverige och den Europeiska kommissionen (prop. 1993/94:136 bilaga 3)".

1.2 Rapportens omfattning

Föreliggande rapport är Konkurrensverkets första rapport till Europeiska kommissionen inom ramen för ovan angivet uppdrag. Den omfattar perioden från och med den 1 januari 1995 till och med den 30 juni 1995 där inget annat sägs. Under denna period genomgick den svenska marknaden för alkoholdrycker stora förändringar, från att ha varit starkt reglerad till att i avsevärd omfattning öppnas för konkurrens. Situationen under denna övergångsperiod har inte enbart påverkats av detaljhandelsbolagets, dvs. Systembolaget AB:s, ageranden utan har påverkats av flera faktorer som sammanhänger med avregleringen av hela marknaden för alkoholdrycker. Enligt Konkurrensverkets mening faller det sig därför naturligt att i denna första rapport ge en beskrivning av förhållandena i detta avregleringsskede, inte bara rörande Systembolaget, utan även beträffande andra delar av den svenska marknaden för alkoholdrycker.

1.3 Definitioner

Med alkoholdrycker avses i denna rapport spritdrycker, vin, starköl och öl.

Enligt alkohollagen (SFS 1994:1738) skall med sprit förstås en vätska som innehåller alkohol i en koncentration av mer än 2,25 volymprocent. Med tillverkning av sprit förstås varje förfarande, varigenom alkohol i sådan koncentration framställs eller utvinns. Vin, starköl och öl anses dock inte som sprit. Inte heller utgör framställning av sådan dryck tillverkning av sprit.

Med alkohol avses etylalkohol.

Med alkoholdryck förstås enligt alkohollagen en dryck som innehåller mer än 2,25 volymprocent alkohol. Alkoholdrycker delas i denna lag in i spritdrycker, vin, starköl och öl.

Med spritdryck förstås en alkoholdryck som innehåller sprit.

Med vin förstås en alkoholdryck som är framställd genom jäsnings av druvor eller druvmust eller av bär, frukt eller andra växtdelar samt andra alkoholdrycker som innehåller högst 22 volymprocent alkohol och som inte är spritdryck, starköl eller öl.

Med starköl förstås en jäst, odestillerad dryck som är framställd med torkat eller rostat malt som huvudsakligt extraktgivande ämne och som innehåller mer än 3,5 volymprocent alkohol.

Med öl förstås en jäst, odestillerad dryck som är framställd med torkat eller rostat malt som huvudsakligt extraktgivande ämne och vars alkoholhalt överstiger 2,25 men inte 3,5 volymprocent.

2 REGELVERKET

2.1 Kort historik

Alkoholhanteringen i Sverige har sedan lång tid tillbaka omgärdats av ett omfattande regelverk som motiveras av alkoholpolitiska överväganden. Enligt de regler som gällde fram till den 1 januari 1995 hade Systembolaget AB och V&S Vin & Sprit AB (V&S) monopol på sina respektive verksamhetsområden. Systembolagets monopol innefattade detaljhandel med vin, sprit och starköl och försäljning till restauranger av vin, sprit och utländskt starköl. V&S hade import- och partihandelsmonopol samt med vissa inskränkningar export- och tillverkningsmonopol.

Som en följd av EES-avtalet och senare Sveriges medlemskap i EU kom emellertid förutsättningarna för alkoholpolitiken att avsevärt förändras. Det gällde inte minst beträffande nyss nämnda monopol.

2.2 Alkohollagen

Den 1 januari 1995 trädde en ny alkohollag (SFS 1994:1738) i kraft. Denna innebär bl.a. att import-, export-, tillverknings- och partihandelsmonopolen avskaffas och ersätts med ett nytt tillståndssystem. Endast detaljhandelsmonopolet består. Tillsyns- och tillståndsfrågor handhas av en ny myndighet, Alkoholinspektionen. De aktörer som önskar tillverka och/eller bedriva partihandel med alkoholdrycker måste söka tillstånd för detta hos Alkoholinspektionen (se vidare avsnitt 2.3.1 nedan). Genom den nya lagen öppnas således i flera avseenden marknaden för alkoholdrycker för konkurrens. (Lagtexten bifogas som bilaga 5.)

I 7 kap. 1 § alkohollagen föreskrivs vilka kriterier som skall gälla för erhållande av tillstånd. Tillstånd får meddelas endast den som visar att han med hänsyn till sina personliga och ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt är lämplig att utöva verksamheten. Sökanden skall också visa att han har tillfredsställande lagringsmöjligheter. Vid tillståndsprövningen skall särskild hänsyn tas till om sökanden är laglydig och benägen att fullgöra sina skyldigheter mot det allmänna. Tillståndsmyndigheten får, om det finns särskilda skäl, begränsa tillståndets giltighet till viss tid. Myndigheten får också meddela de villkor som behövs i samband med beslutet om tillstånd eller senare under tillståndstiden.

Enligt 5 kap. 1 § alkohollagen skall det för detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl finnas ett särskilt för ändamålet bildat aktiebolag (detaljhandelsbolaget), som staten äger. Detaljhandelsbolaget får inte importera, exportera eller tillverka spritdrycker, vin och starköl. Detaljhandelsbolaget får, om det har partihandelstillstånd, bedriva försäljning till dem som har serveringstillstånd.

Bestämmelser om detaljhandelsbolagets verksamhet och drift samt om särskild kontroll från statens sida skall tas in i ett avtal som upprättas mellan staten och bolaget.

Enligt 5 kap. 2 § alkohollagen får detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl bedrivas endast av detaljhandelsbolaget.

Systembolaget AB är det detaljhandelsbolag som refereras till i lagen.

I enlighet med alkohollagen har bestämmelser om Systembolagets verksamhet och drift samt om särskild kontroll från statens sida tagits in i ett avtal som upprättats mellan staten och bolaget. (Se bilaga 6, Tillkännagivande av avtal mellan Systembolaget AB och svenska staten, SFS 1994:2049).

Systembolaget beslutar om försäljningsställets förläggning enligt riktlinjer i avtalet mellan staten och bolaget.

2.3 Institutionerna

2.3.1 Alkoholinspektionen

En ny myndighet, Alkoholinspektionen, inrättades den 1 januari 1995. Alkoholinspektionen har till uppgift att svara för tillståndsgivning, kontroll och tillsyn enligt alkohollagen. Inspektionen skall vidare kontrollera att tillverkare och partihandlare följer de bestämmelser som gäller enligt alkohollagen och följa upp kommunernas tillståndsgivning m.m. beträffande serveringstillstånd.

Genom de nya reglerna krävs i huvudsak två typer av tillstånd för hantering av spritdrycker, vin och starköl, nämligen tillverkningsstillstånd eller partihandelstillstånd. Den som hos Alkoholinspektionen ansöker om tillstånd skall betala ansökningsavgift. Den som beviljas tillstånd skall även betala en årlig tillsynsavgift.

För att få tillstånd måste den sökande uppfylla lämplighetskrav som följer av alkohollagen och Alkoholinspektionens instruktion (SFS 1994:2047). Kraven är av två slag, dels krav på den personliga vandeln, skötsamheten beträffande skatter och avgifter m.m., dels krav på de säkerhetsmässiga arrangemangen kring lagring och distribution och kontrollrutiner. (Alkoholinspektionens instruktion bifogas som bilaga 8.) För att komma i fråga för tillstånd skall sökanden således vara lämplig med hänsyn till personliga och ekonomiska förhållanden. Vid prövningen läggs stor vikt vid laglydnad och benägenhet att fullgöra sina skyldigheter mot det allmänna. Detta betyder bl.a. att en sökande skall ha ordnad ekonomi och inte tidigare har varit straffad för brott som kan ha betydelse för förmågan att yrkesmässigt kunna hantera handel med alkoholdrycker.

Sådana lager som är avsedda att användas vid partihandel med spritdrycker, vin eller starköl skall ha godtagbara inbrottskydd. Transporter av dryckerna i fråga skall vidare ske på ett betryggande sätt.

Till och med den 30 juni 1995 hade 192 ansökningar kommit in till Alkoholinspektionen. Det stora flertalet, eller knappt 80 procent, av dessa inkom under perioden januari - mars 1995. Totalt avgjordes 132 ansökningsärenden, dvs. knappt 70 procent av samtliga under perioden inkomna ansökningar, se vidare tabellerna närmast nedan.

Tabell 1 Antal **inkomna** ansökningsärenden hos Alkoholinspektionen

Inkomna	jan	feb	mars	apr	maj	juni	summa
Partihandel	40	46	33	7	12	8	146
Inköp ^{*)}	15	4	5	2	2	3	31
Tillverkning	5	2	3	1	1	3	15 ^{**)}
Summa	60	52	41	10	15	14	192

*) Avser tillstånd till inköp av spritdrycker, vin eller starköl som används i teknisk, industriell, medicinsk, vetenskaplig eller liknande verksamhet.

***) Flera av dessa har kunnat avskrivas p.g.a. att de sökande företagen redan haft tillstånd (det gällde främst svenska bryggeriföretag).

Tabell 2 Antal **avgjorda** ansökningsärenden hos Alkoholinspektionen

Avgjorda	jan	feb	mars	apr	maj	juni	summa
bifall			29	19	34	29	111
avslag ^{*)} , avvisade, återtagna			10	5	4	2	21
Summa			39	24	38	31	132

*) Två ansökningsärenden har avslagits vilket motiverades av att kravet på sökandenas lämplighet eller laglydnad inte var uppfyllt.

Regeringen har i alkoholförordningen (SFS 1994:2046) fastställt de avgifter som Alkoholinspektionen skall ta ut dels för prövning av ansökan, dels för tillsyn.

(Förordningen bifogas som bilaga 7.) Ansökningsavgiften är en engångsavgift som vad avser partihandelstillstånd för spritdrycker, vin eller starköl uppgår till 25 000 kronor. Tillsynsavgiften är en årlig avgift som varierar med hanterad volym och typ av alkoholdryck, dvs. sprit, vin respektive öl och starköl. En importör som handlar med samtliga slag av alkoholdrycker får således erlägga tre årliga avgifter för tillsyn. Som exempel kan nämnas att en importör som handlar endast med vin erlägger en lägsta avgift om 28 000 kronor och en högsta avgift om 512 000 kronor beroende på vilka kvantiteter som hanteras. Avseende sprit och vin är avgifterna indelade i fyra intervall medan avgifterna för öl och starköl är indelade i fem. (Se vidare bilaga 7.)

Alkoholinspektionens beslut får enligt alkohollagen överklagas till allmän förvaltningsdomstol. I fyra fall har inspektionens beslut överklagats till länsrätt. Det gäller de två ansökningsfallen som avslogs samt inspektionens beslut att ta ut avgift i två fall. I de två förstnämnda fallen har länsrätten avgjort överklagandena till klagandenas fördel. Alkoholinspektionen har i sin tur överklagat bägge fallen till kammarrätten som ännu inte avgjort dem. I det ena av de senare fallen avslog länsrätten överklagandet medan det andra ännu inte har avgjorts av länsrätten.

2.3.2 Skattekontoret för punktskatter

Skatt skall betalas för alkohol och alkoholhaltiga varor som tillverkas i Sverige, som tas emot från ett annat EU-land eller som importerats från tredje land. Lagen om alkoholskatt har anpassats till EU:s regelsystem.

Alkoholskatterna handläggs av ett särskilt skattekontor för punktskatter vid skattemyndigheten i Kopparbergs län.

I och med att de nya reglerna för alkoholhantering infördes den 1 januari år 1995 informerades skattekontoret i fråga i nyhetsbrev (1994:3) om att en säkerhet, i form av bankgaranti, försäkringsgaranti el.dyl., skulle ställas för skattens erläggande. Normalgarantibeloppet uppgick till 500 000 kronor. Förhållandena har sedermera ändrats vilket framgår av avsnitt 5.3 nedan.

2.3.3 Alkoholsortimentsnämnden

Nämnden har till uppgift att pröva beslut som Systembolaget fattat, dvs. beslut varigenom bolaget avvisat viss alkoholdryck från sitt sortiment, eller avfört viss alkoholdryck ur sitt sortiment. (Nämndens instruktion (SFS 1994:2048) bifogas som bilaga 9.)

Ärende i nämnden kan väckas endast av den leverantör av spritdryck, vin eller starköl vars produkt avvisats från eller avförts ur bolagets sortiment.

Nämnden, vars fem ledamöter utses av regeringen, skall pröva om bolaget följt vad som sägs i avtalet om att bolagets produkturval får grundas endast på en bedömning av produktens kvalitet, särskilda risker för skadeverkningar av produkten, kundernas efterfrågan och andra affärsmässiga samt etiska hänsyn samt att bolaget inte får favorisera inhemska produkter.

Till ledamot i nämnden får inte någon utses som på grund av sin ställning eller sin verksamhet kan antas företräda något partsintresse. Vidare får inte nämndens beslut överklagas. Ordförande i nämnden skall vara eller skall ha varit ordinarie domare.

Alkoholsortimentsnämnden har inte fått in något ärende för prövning under det första halvåret 1995. Efter denna period har fram till oktober 1995 ett ärende kommit in till nämnden. Ärendet är avgjort och nämnden biföll klagandens ansökan (se även avsnitt 5.1 nedan).

2.3.4 Kommuner, länsstyrelser m.fl.

Servering av spritdrycker, vin och starköl får ske endast om tillstånd meddelats av (i normalfallet) den kommun där serveringsstället är beläget. I likhet med vad som gäller avseende Alkoholinspektionens beslut får också kommunens beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Serveringstillstånd får meddelas endast den som visar att han med hänsyn till sina personliga och ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt är lämplig att utöva verksamheten. Vid tillståndsprövningen skall särskild hänsyn tas till om sökanden är laglydig och benägen att fullgöra sina skyldigheter mot det allmänna.

Ansökan om serveringstillstånd görs skriftligen hos kommunen som får ta ut avgift för prövningen.

Servering får vidare ske endast under vissa tider om inte kommunen beslutat annat.

Den som har serveringstillstånd får köpa spritdrycker, vin och starköl som behövs för rörelsen endast av någon som har partihandelstillstånd för varan.

Länsstyrelsen utövar tillsyn inom länet. Länsstyrelsen skall också biträda kommunerna med råd i deras verksamhet.

Den omedelbara tillsynen över efterlevnaden av bestämmelserna om servering av spritdrycker, vin och starköl utövas av kommunen och av polismyndigheten. Kommunen och polismyndigheten utövar också tillsyn över servering av och detaljhandel med öl.

3 SYSTEMBOLAGET

3.1 Allmänt

Som framgått ovan skall det enligt alkohollagen för detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl finnas ett särskilt för ändamålet bildat aktiebolag, som staten äger. Detta bolag är som tidigare nämnts Systembolaget. Systembolaget får inte importera, exportera eller tillverka spritdrycker, vin och starköl. Bolaget får dock, om det har partihandelsstillstånd, bedriva försäljning till dem som har serveringstillstånd, vilket det också gör.

Detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl får bedrivas endast av Systembolaget.

Bestämmelser om detaljhandelsbolagets verksamhet och drift samt om särskild kontroll från statens sida skall tas in i ett avtal som upprättas mellan staten och bolaget.

I det tidigare nämnda avtalet mellan staten och Systembolaget, som tillkännagivits i den svenska författningssamlingen (SFS 1994:2049), framgår bl.a. följande (avtalet i sin helhet bifogas som bilaga 6).

Systembolaget skall utöva sin verksamhet så att samhällliga, sociala och medicinska skadeverkningar av alkoholkonsumtion i möjligaste mån förebyggs.

Bolaget får inte bedriva annan verksamhet än sådan som har omedelbart samband med bolagets rättigheter enligt alkohollagen.

Bolagets produkturval skall vara sådant att ingen favorisering sker av inhemska produkter. Urvalet får endast grundas på en bedömning av produktens kvalitet, särskilda risker för skadeverkningar av produkten, kundernas efterfrågan och andra afärsmässiga samt etiska hänsyn.

Spritdrycker, vin eller starköl som inte hålls i lager skall på begäran anskaffas, om inte Systembolaget finner att det föreligger hinder mot det.

På begäran av leverantör av produkt vilken avvisats från eller avförts ur bolagets sortiment (dvs. det sortiment som finns upptaget i bolagets ordinarie prislista) skall bolaget skriftligen redogöra för de skäl som föranlett dess ställningstagande. Leverantören skall upplysas om sin rätt att få beslutet överprövat av Alkoholsortimentsnämnden. Bolaget skall utan dröjsmål verkställa beslut av Alkoholsortimentsnämnden. Vid prövning av ärende hos nämnden skall bolaget tillhandahålla nämnden det material och de upplysningar som begärs.

Bolagets åtgärder för marknadsföring och produktinformation skall vara opartiska och oberoende av produkternas ursprungsland. Bolaget skall, med beaktande av i lag angivna begränsningar för marknadsföring av alkoholdrycker, verka för att nya produkter blir kända för kunderna.

Bolagets handelsmarginal skall sättas efter objektiva kriterier, som gäller lika för inhemska och importerade produkter.

Verksamheten skall bedrivas rationellt och kunderna ges god service. Vid prissättningen skall beaktas att bolaget får täckning för sina kostnader och att staten får skälig avkastning på kapitalet. Onödig fördyring av varorna skall undvikas. Verksamheten skall utövas i egen drift.

Vad avser partihandel gentemot restauranger etc. är Systembolaget skyldigt att se till att denna handel får bära sina egna kostnader. Bolagets handelsvillkor skall vara opartiska och stå i överensstämmelse med de villkor som i övrigt tillämpas inom branschen. Bolaget skall visa stor återhållsamhet i marknadsföringen av sin partihandel.

Systembolagets arbetar utan aktiv marknadsföring och försäljning till allmänheten sker utan enskilt vinstintresse. Systembolaget omsatte år 1994 drygt 16 miljarder kronor exklusive mervärdesskatt. (Bolagets årsredovisning från år 1994 bifogas som bilaga 10.)

Systembolaget har utgett omfattande information om villkor för försäljning och leveranser av drycker till bolaget. Informationen finns samlad i en publikation, Att sälja drycker till Systembolaget. Publikationen delges alla leverantörer med partihandels- eller tillverkningsstillstånd. Så länge som leverantören och Systembolaget har affärsförbindelse får leverantören automatiskt del av den fortlöpande uppdateringen av publikationen. (Publikationens innehåll bifogas som bilaga 11.)

3.2 Sortimentpolicy

Affärsförutsättningarna för aktörerna på den svenska marknaden för alkoholdrycker har i betydande grad förändrats till följd av de nya reglerna. Det gäller inte minst Systembolaget. I enlighet med Systembolagets nya sortimentspolicy finns fyra vägar till detaljhandelsmarknaden genom Systembolaget. De är i korthet följande.

1. Grund- och tillfälliga sortimentet

Systembolaget utarbetar fortlöpande en produktplan som omfattar bland annat varugrupper, smaktyper, prissegment och volymer. Planen ska spegla kundernas beräknade efterfrågan och bygger på tidigare försäljningsstatistik och trendutveckling.

På grundval av produktplanen skickas offertförfrågningar till samtliga leverantörer med partihandels- eller tillverkningsstillstånd. Inkomna offerter bedöms enligt de kriterier som anges i Systembolagets avtal med staten (jfr. avsnitt 3.1 ovan), det vill säga produktens kvalitet, särskilda risker för skadeverkningar av produkten,

kundernas efterfrågan och andra affärsmässiga samt etiska hänsyn. Systembolaget begär inte in prover för samtliga inkomna offerter. Detta kan bero på att offertern inte överensstämmer med offertförfrågan, att flera offerter avseende samma vara lämnats in av olika leverantörer eller att flera offerter avseende olika årgångar av samma vin lämnats (varvid i regel en årgång valts). Ett annat skäl kan vara att ett antal offerter avser produkter som, grundat på inköparnas branschkunskap, är av sämre kvalitet och/eller inte efterfrågas av kunderna i lika stor utsträckning som andra produkter som offererats inom ramen för en och samma offertförfrågan.

Efter offerttidens slut sker en bedömning av de offerter som kommit in till Systembolaget, varvid vissa avslås och vissa begärs in prover för. Dessa prövas utifrån överväganden avseende kvalitet (som sker med hjälp av blind sensorisk provning), kommersiell gångbarhet etc, varvid ytterligare offerter kan avslås. Utifrån de offerter som blir kvar träffas avtal om inköp till grund- eller det tillfälliga sortimentet. Planen har hittills löpt över 12 månader och har daterats upp var tredje månad. Kundernas efterfrågan och önskemål styr i huvudsak sortimentets sammansättning.

I det tillfälliga sortimentet, som huvudsakligen består av märken med begränsad tillgänglighet, finns årgångsviner och säsongsviner.

I grundsortimentet ingår varor som finns tillgängliga i större mängd och hela året, i huvudsak standardmärken i låg- och mellanprisläge. För att ingå i grundsortimentet skall produkten under försäljning i det tillfälliga sortimentet under minst sex månader för vin och 12 månader för sprit och starköl uppnå en viss, på förhand bestämd marknadsandel. Gränsvärdet är det samma för alla produkter, oavsett ursprung, inom samma produktgrupp och prisklass.

Försäljningen av en vara i grundsortiment utvärderas var tolfte månad och varan fortsätter att listas i sortiment så länge försäljningen når upp till ovan nämnda gränsvärde.

Under första halvåret 1995 gjordes ingen utvärdering av försäljningen i grundsortimentet och inga produkter har därför avlistats. Den första utvärderingen kommer troligen att ske under hösten 1995.

En produktplan som sträcker sig fram till slutet av år 1996 kommer att utarbetas under hösten 1995. Planen kommer att skickas ut till samtliga licensierade parti-handlare och tillverkare som inbjuds lämna synpunkter genom en panel av bransch- och konsumentrepresentanter.

2. *Testsortimentet*

De offerter som avslagits kan prövas för testförsäljning. Under första halvåret 1995 omfattade testsortimentet sådana varor som tidigare offererats Vin & Sprit AB men som avvisats. Dessa varor testförsåldes i två butiksgupper om 30 butiker vardera. Varje butiksgrupp svarade vardera för cirka 20 procent av Systembolagets totala försäljning. Varorna såldes i 16 veckor varefter försäljningen i respektive butiksgrupp utvärderades. De varor som nådde fastställd gräns i sin produktgrupp och priskategori överfördes till grundsortimentet.

Testprodukterna listas i Systembolagets ordinarie prislista på samma sätt som övriga produkter.

Det kan noteras att villkoren för testförsäljningen har ändrats fr.o.m. den 1 juli 1995 på så sätt att produkterna först provas sensoriskt av en panel av konsumenter som yttrar sig i frågan om produkten skall testas mot andra produkter i Systembolagets sortiment. Urvalet av konsumenter till panelen och dess verksamhet administreras av ett från Systembolaget helt fristående företag för konsumentundersökningar, Jordbrukets provkök.

De produkter som konsumentpanelen rekommenderar accepteras för testförsäljning. Testperiodens längd ändrades vid samma tid till sex månader för vin och tolv månader för öl, cider och sprit. Den första månadens försäljning räknas inte in i testet.

Från den 1 oktober 1995 lanseras testvarorna på samma sätt som andra varor i sortimentet, det vill säga det finns inga särskilda testbutiker i vilka testet utförs. Testförsäljningen räknas istället på försäljningen i hela landet.

3. *Beställningssortimentet*

Produkter som inte ingår i Systembolagets grund-, tillfälliga eller testsortiment kan listas i beställningssortimentet. För försäljning i detta sortiment godtas i princip alla produkter. I sortimentet finns produkter som lagerhålls av leverantörerna och som kan rekvireras av Systembolagets butiker på beställning från kund. Produkterna finns förtecknade i en särskild prislista (se bilaga 13), som finns tillgänglig i Systembolagets alla butiker. Uppgifter om varor leverantörerna anmäler inkluderas i denna prislista, under förutsättning att de uppfyller de allmänna villkoren enligt avtalet mellan svenska staten och Systembolaget.

4. *Privatimport*

Varor som inte finns tillgängliga i Sverige, i något av ovan nämnda sortiment kan beställas av kund för leverans till önskad Systembolagsbutik. Det kan t.ex. röra sig om produkter som inte offererats. Beställningar kan göras i Systembolagets alla butiker och endast nödvändiga kostnader för hantering och transporter tillkommer.

Systembolaget hade vid årsskiftet 1994/95 375 butiker fördelade på 275 orter (på senare tid har det skett en ökning med ett 10-tal butiker). I 253 av Sveriges 288 kommuner fanns åtminstone en Systembolagsbutik. Dessutom fanns s.k. utlämningsställen (vilka oftast utgörs av fackhandels- eller vanliga dagligvarubutiker) på 551 orter. Hos utlämningsställena kan samtliga varor från Systembolagets sortiment beställas utan extra kostnad. Vanligtvis kan avhämtning ske dagen efter beställningen. Av den totala detaljhandelsförsäljningen svarade utlämningsställena för ca 2,8 procent (räknat som andel av varuvärdet).

Vid årsskiftet 1994/95 uppgick det totala antalet märken (sprit, vin och starköl) i Systembolagets sortiment till 1 877.

Alla Systembolagets butiker kan lagerföra de märken som finns i Systembolagets prislista i mån av tillgång. Varje butik anpassar sitt sortiment till kundernas efterfrå-

gan. I de fall butiken inte lagerför ett visst märke kan varan, med undantag av vissa s.k. regionala märken, beställas utan extra kostnad.

3.3 Prissättning

I likhet med en stor del av övrig detaljhandel tillämpar Systembolaget procentmarginaler. I praktiken omvandlas dessa till procentuella pålägg på inköpspriset vid prissättningen. Marginalprocentsatsen är beroende av varuslag och den aktuella varans alkoholhalt. Då bolagets inköpspris innefattar alkoholskatten, vilken i princip stiger med ökande alkoholhalt, sjunker marginalprocenten med stigande alkoholhalt för att ge en marginal i kronor för de olika varorna som approximativt anknyter till Systembolagets försäljningskostnad. De procentsatser som tillämpas vid olika alkoholhalter har redovisats till alla som sökt tillstånd hos Alkoholinspektionen, bl.a. i den publikation som Systembolaget utgett (se bilaga 11 under avsnitt 2). Det är således möjligt för en importör att beräkna vilket pris till konsument som kommer att gälla.

3.4 Marknadsföring

Som ovan återgivits skall Systembolagets åtgärder för marknadsföring och produktinformation vara opartiska och oberoende av produkternas ursprungsland. Bolaget skall, med beaktande av i lag angivna begränsningar för marknadsföring av alkoholdrycker, verka för att nya produkter blir kända för kunderna.

I Systembolagets månatliga nyhetstidning Varunytt presenteras alla nya produkter (dvs. produkter i grund-, tillfälliga respektive testsortimentet). Tidningen finns att hämta hos Systembolagets butiker och utlämningsställen. Vidare skickas Varunytt till prenumeranter och restauranger. (Ett exemplar av tidningen bifogas, se bilaga 14.) Vidare inbjuds journalister varje månad till provningar av alla de nya produkterna. Dessutom listas de nya produkterna i Systembolagets prislista. Prislistan uppdateras sex till sju gånger per år. (Ett exemplar av prislistan bifogas, se bilaga 12.) Härtill exponeras de nya produkterna i Systembolagets butikers skyltfönster och vanligen i särskilda montrar inne i butikerna. Produkter i beställningssortimentet finns som ovan nämnts förtecknade i en särskild prislista som finns tillgänglig i Systembolagets alla butiker (se bilaga 13).

3.5 Distribution

3.5.1 Distribution till butikerna

Systembolaget bildade under hösten 1994 dotterbolaget Lagena Distribution AB. Enligt Systembolaget var syftet att underlätta distributionen av varor till bolagets butiker på den avreglerade alkoholmarknaden. Lagena erbjuder för de leverantörer, som så önskar, distribution av deras varor till Systembolagets butiker. Varorna levereras av leverantörerna till ett centrallager varifrån Lagena ombesörjer distributionen till Systembolagets butiker. Lagena erbjuder vidare tjänster som statistiskt underlag för hemtagning, samordning av transporter till Sverige, hjälp med tullklarering och lagerhållning. Lagena tillhandahåller också lagerplats för varor i beställningssortimentet. Enligt Lagena bedöms företaget ett normalår omsätta totalt ca 250 miljoner kronor.

Lagena har f.n. ca 65 uppdragsgivare. Uppdragsgivarna består av både stora och små företag. Omkring 20 procent av uppdragsgivarna står för ca 85 procent av den volym Lagena hanterar.

Vid sidan av Lagena, som står för ca 20 procent av den totala till Systembolagets butiker levererade volymen, finns ett flertal fristående företag som distribuerar alkoholdrycker till Systembolagets butiker. Vissa av distributörerna äger produkterna medan andra (däribland Lagena) utför enbart distributions- och lagerhållningstjänster m.m. Sammantaget står de svenska bryggerierna för ca 40 procent av den distribuerade volymen. Därefter kommer V&S som står för ca 30 procent. Resterande 10 procent hänförs till rena transportföretag såsom ASG eller grossistföretag som Dagab.

De krav Systembolaget ställer på distributörerna avseende leveransplaner, leveranstider etc. gäller lika för alla aktörer.

3.5.2 Distribution till restauranger

Vad avser Systembolagets försäljning till restauranger sker den i konkurrens med andra partihandlare. Enligt avtalet med staten skall Systembolaget som ovan nämnts se till att partihandeln får bära sina egna kostnader och att bolagets handelsvillkor skall vara opartiska och stå i överensstämmelse med de villkor som i övrigt tillämpas inom branschen. Bolaget skall visa stor återhållsamhet i marknadsföringen av sin partihandel.

Systembolagets restaurangförsäljning stod år 1994 för drygt 5 procent av bolagets totala omsättning (inklusive skatter), dvs drygt en miljard kronor. Andelen restaurangförsäljning under första delen av år 1995 var ungefär densamma. Under första halvåret 1995 hade Systembolaget närmare 100 procent av restaurangmarknaderna för sprit och vin. Avseende öl klass III uppgick andelen till ca 5 procent, enligt Systembolagets egna uppskattningar. De svenska bryggeriföretagen stod för i stort sett återstoden, eller närmare 95 procent. Först efter halvårsskiftet 1995 har Systembolaget kunnat iakttaga försäljningsminskningar på restaurangmarknaderna för sprit och vin.

3.6 Offerter, försäljning m.m.

Systembolaget har på begäran av Konkurrensverket lämnat uppgifter om inhämtande av offerter och försäljning m.m. Enligt bolaget råder viss osäkerhet vad beträffar det exakta antalet inkomna offerter. Emellertid torde fördelningen på länder m.m. i hög grad spegla det verkliga förhållandet.

Totalt till Systembolaget inkom under den aktuella perioden 5 129 offerter, varav merparten, ca 83 procent, var hänförliga till produkter från EU-länder. Offerterna avsåg företrädesvis, ca 86 procent, vin. I genomsnitt stod varje producent för ungefär tre offerter. Under perioden begärde Systembolaget in 1 033 prover. Antal offererade produkter som blev föremål för inköp uppgick till 512.

För testförsäljning togs in 341 produkter under perioden. Dessa var emellertid anmälda för testförsäljning före 1 januari 1995.

I beställningssortimentet lades 90 produkter upp. (I oktober 1995 fanns 540 artiklar listade i beställningssortimentet.)

Det bör noteras att offertförfrågan, provningar och inköp till grund- eller tillfälliga sortimentet, inköp till testsortimentet och upplägg av produkter i beställningssortimentet inte sker i ett svep utan sekvensiellt i tiden. Emellertid torde uppgifterna som här presenterats ändå kunna ge en grov uppfattning om förhållandena.

Av figur 1 nedan framgår fördelningen på länder. (För närmare information, se bilaga 1.)

*Figur 1. Till Systembolaget inkomna **offerter** m.m. under perioden 1 januari till 30 juni 1995*

DIAGRAM

Systembolaget sålde under första halvåret 1995 knappt 120 miljoner liter sprit, starkvin, vin, cider och starköl, varav vin och starköl stod för merparten, ca 40 procent vardera.

Av figur 2 nedan framgår hur försäljningen fördelas på ursprungsland.

Systembolagets försäljning av spritdrycker har från perioden januari - juni 1990 till samma period 1995 totalt sett minskat med ca 20 procent. Försäljningen av sprit från EU-länder, exklusive Sverige, har dock ökat något medan försäljningen av svenska spritdrycker kraftigt minskat. Svensk sprit stod under perioden januari t.o.m. juni

1995 för ca 50 procent, vilket kan jämföras med samma period 1990 då andelen uppgick till ca 65 procent.

Beträffande vin har den totala försäljningen ökat något från perioden januari - juni 1990 till samma period 1995. Försäljningen av svenskt vin utgjorde endast knappt 2 procent av den totala försäljningen under perioden januari t.o.m. juni 1995. (För närmare information, se bilaga 2.)

Figur 2. Systembolagets försäljning under perioden 1 januari till 30 juni 1995

DIAGRAM

Av diagrammet över den totala *försålda* volymen alkoholdrycker, exkl. starköl, under perioden framgår att spanska produkter har sålts mest medan försäljningen av svenska produkter ungefär är i nivå med försäljningen av franska, italienska och tyska produkter. Beträffande vin från EU-länder dominerar försäljningen av, i nämnd ordning, spanska, franska, tyska och italienska produkter. När det gäller den totala av Systembolaget försålda volymen starköl utgörs den till största delen, drygt 80 procent, av svenskt starköl. Enligt prislistan från den 2 oktober 1995 (se även bilaga 12) tillhandahöll Systembolaget 271 starkölsartiklar. Av dessa har knappt 50 procent sitt ursprung i Sverige medan drygt 40 procent har sitt ursprung i något annat EU-land. Härtill kan nämnas att det enligt den senaste beställningsprislistan (se bilaga 13) fanns 23 starkölsartiklar i beställningssortimentet, varav 12 har sitt ursprung i annat EU-land än Sverige.

Det kan här vara värt att återigen nämna att Systembolagets inköp styrs av tidigare försäljning, kundernas beräknade efterfrågan och trendutveckling.

4 ÖVERGÅNGSREGLER

Den nya alkohollagen trädde, som tidigare nämnts, i kraft den 1 januari 1995.

I alkohollagen anges att Systembolagets och V&S:s rättigheter enligt de tidigare lagarna om tillverkning och handel med drycker skall i den mån de avser verksamheter som enligt den nya lagen kräver tillstånd gälla som sådana tillstånd till dess tillstånd har meddelats partihandelsbolaget eller detaljhandelsbolaget, dock längst till utgången av år 1995. Det framgår av lagens förarbeten (prop. 1994/95:89) att den rättighet som avsågs för Systembolaget var bolagets möjlighet att sälja till restauranger innan ansökan om partihandelstillstånd för denna verksamhet hade hunnit behandlas av Alkoholinspektionen. De rättigheter som avsågs för V&S var bolagets import-, export och tillverkningsrättigheter.

Alkoholinspektionen började sin verksamhet först vid årsskiftet 1994/95. I lagens förarbeten förutsågs att det skulle komma att dröja en tid innan den nya myndigheten skulle hinna behandla och bevilja nya tillstånd. Under en övergångstid förutsattes därför att V&S fortsatte att importera och till Systembolaget tillhandahålla efterfrågat sortiment.

Avseende de konkurrensfördelar som kunde uppstå för nämnda bolag angavs i lagens förarbeten att de var svåra att undvika i det inledande skedet. V&S och de svenska vintillverkarna hade dock då inte någon rätt att sälja sina varor direkt till restauranger eller andra serveringsställen. För att något begränsa konkurrensfördelarna för V&S och de svenska vintillverkarna vid ikraftträdandet av den nya lagen föreskrevs att den som hade serveringstillstånd var skyldig att köpa alla spritdrycker, allt vin och allt utländskt starköl antingen av Systembolaget eller av den som meddelats tillverknings- eller partihandelstillstånd av Alkoholinspektionen. V&S och de svenska vintillverkarna kunde således inte med stöd av de gamla rättigheterna eller tillstånden idka försäljning till innehavare av serveringstillstånd.

Några ytterligare övergångsregler rörande försäljningen till Systembolaget fanns inte. Konkurrensverket kan konstatera att det faktum att Alkoholinspektionen inte kunde inleda sin verksamhet före lagens ikraftträdande medförde att andra aktörer än V&S inte kunde verka på den svenska partihandelsmarknaden för alkoholdrycker under det första kvartalet 1995. De första tillstånden meddelades av Alkoholinspektionen i mars månad 1995.

Konkurrensverket framhöll i samband med den remissbehandling som föregick propositionen om den nya alkohollagen att övergångsregler borde införas som skulle möjliggöra för flera aktörer att vara verksamma på partihandelsmarknaden för alkoholdrycker när denna öppnades för konkurrens.

5 KONKURRENSVERKETS ÄRENDEN

Konkurrensverket har i samband med lagens ikraftträdande och under första halvåret 1995 haft ett stort antal kontakter med aktörer på den svenska alkoholmarknaden. Konkurrensverket har också emottagit ett antal klagomål.

5.1 Systembolaget

Vad avser Systembolagets hantering av sortimentet har Konkurrensverket mottagit endast ett klagomål som avser första halvåret 1995.

I detta fall anmälde ett företag till Konkurrensverket att Systembolaget den 28 juni 1995 har beslutat att avvisa ciderprodukten TNT Liquid Dynamite från sortimentet med motiveringen att förpackningens utförande och produktens namn strider mot kravet på särskild måttfullhet i marknadsföringen (dnr 919/95). Företaget har därefter ansökt om överprövning hos Alkoholsortimentsnämnden. Nämnden biföll klagandens ansökan.

I ett annat ärende som hänför sig till tiden före den 1 januari 1995 klagade en agent (numera importör) över att viner från Amfora Vinhus AB (dotterbolag till V&S) togs in direkt i Systembolagets ordinarie sortiment utan föregående testförsäljning (dnr 832/94). Konkurrensverket konstaterade att Systembolaget och V&S hade lagreglerat monopol på sina verksamheter och att lanseringen av Amforas viner hade skett inom ramen för den s.k. produktplanen. Arbetsfördelningen beträffande sortimentsarbetet mellan Systembolaget och V&S har inneburit att Systembolaget givit synpunkter på inriktningen av allmän karaktär medan V&S valt producent och enskild produkt. I övergångsfasen till en ny ordning kan denna arbetsfördelning skulle kunna ha haft vissa negativa effekter för konkurrenter men Konkurrensverket fann ej skäl till åtgärder. Konkurrensverket framhöll att det, då den nya (dvs. den nu gällande) alkohollagen trätt i kraft och Systembolaget tagit hela ansvaret för sortimentet i detalj, var av stor vikt att likabehandlingsprincipen inte åsidosätts.

Vidare har till Konkurrensverket framförts klagomål över att Systembolaget i sin partihandelsverksamhet gentemot restauranger missbrukar sin dominerande ställning genom att tillämpa rabatter som leder till underprissättning (dnr 320/95). Systembolaget tillämpar en rabatt om 30 kronor per kolli (oavsett typ av kolli) vid leverans av obrutet kolli. Eftersom restauranger inte köper mindre än hela kollin med starköl utgör rabatten i praktiken en permanent nedsättning av priset. Enligt anmälaren leder rabatten till att Systembolaget säljer flera starkölsprodukter med förlust och att Systembolaget subventionerar denna försäljning med medel från Systembolagets försäljning på andra marknader. Ärendet är ännu inte avslutat. Enligt Bryggeri-Bulletin (som ges ut av Svenska Bryggareföreningen) från oktober 1995 har förhållandet också anmälts till Europeiska kommissionen. Enligt Bryggeri-Bulletin tas i klagomålet upp även Systembolagets sortimentspolitik med en expertpanel (som skall avgöra om en produkt skall finnas i sortimentet), prissättning, orderförfarande och distribution samt policy vad gäller varumärken och förpackningar (jämför stycket ovan avseende ciderprodukten TNT Liquid Dynamite). Vidare klagas på att det inte är tillåtet för aktörerna att ha direktkontakt med Systembolagsbutikernas chefer i sin marknadsföring.

5.2 Övriga klagomålsärenden

I detta avsnitt följer en kort redogörelse för vissa av de klagomål/ärenden med anknytning till förändringarna på alkoholmarknaden som Konkurrensverket har eller har haft för prövning.

I skrivelse till Konkurrensverket har en agent (numera importör), framfört klagomål över att dennes produkter som också under de första månaderna 1995 hanterats av V&S Trading (som i praktiken hade monopol fram till maj 1995) fått kraftigt höjda priser (dnr 26/95). Enligt anmälaren hade V&S Trading oskäligen ändrat sina marginaler utan att informera vare sig agenten eller dennes huvudmän, vilket enligt anmälan skulle ha inneburit att V&S Trading subventionerade de produkter företaget självt företrädde på bekostnad av produkter som företräddes av andra aktörer. Ärendet är ännu inte avgjort.

Två företag klagade var för sig till Konkurrensverket över det sätt på vilket V&S Vin & Sprit AB arbetade för att skapa egna vinagenturer (dnr 965/93, dnr 1318/93). Enligt anmälningarna har V&S med utnyttjande av monopolets makt förmått vinproducenter att ersätta den nuvarande svenska agenten med V&S. Konkurrensverket fann dock inte stöd för att V&S skulle ha överträtt konkurrenslagens bestämmelser. Verket framhöll emellertid vikten av - särskilt i ett Europa-perspektiv - att konkurrensaspekterna beaktas vid den löpande alkoholhanteringen i Sverige.

Ett företag har under juni 1995 vidare begärt att Konkurrensverket skall ingripa mot Alkoholinspektionens arbetssätt som enligt företagets uppfattning stod i strid med den svenska konkurrenslagen (dnr 634/95). I huvudsak anfördes att den bristande effektivitet som präglar Alkoholinspektionens handläggning av tillståndsgivning att bedriva import med alkoholhaltiga drycker har inneburit att det tjeckiska starkölet Kozel inte längre kan köpas på Systembolaget och således innebär en diskriminering av detta utländska öl. Alkoholinspektionen var dock enligt Konkurrensverkets mening, vid handläggning av tillståndsärenden, inte ett företag i konkurrenslagens mening, varför konkurrenslagen inte var tillämplig. I Konkurrensverkets beslut framfördes dock att verket bl.a. i remissyttrande framhållit att det är angeläget att det nya tillsyns- och tillståndssystemet verkar konkurrensneutralt, inte minst vid beaktande av Sveriges internationella åtaganden. Dessa synpunkter har också i olika sammanhang framhållits för bl.a. Alkoholinspektionen.

En av de mindre aktörerna har till Konkurrensverket klagat på utformningen av systemet för tillsynsavgifter (jfr avsnitt 2.3.1 ovan, dnr 828/95). Det gjordes gällande att indelningen var för grov och ledde till negativa tröskeeffekter. En aktör som importerar en liten årlig volym får därför en betydligt högre styckkostnad än en större aktör, vilket snedvrider konkurrensen till nackdel för de små. Det skulle kunna innebära en diskriminering av vissa produkter till förmån för de produkter som hanteras av de större aktörerna eftersom dessa kan förväntas endast handla med ett begränsat antal produkter inom samma segment. Såvitt Konkurrensverket erfarit har förhållandet anmälts till Europeiska kommissionen.

Alkoholinspektionen har till Socialdepartementet, inom ramen för ett särskilt uppdrag om utvärdering av avgiftssystemet, lämnat en rapport avseende de praktiska erfarenheterna av systemet. Enligt inspektionens mening bör grunddragen i avgiftssystemet behållas. Inspektionen framhåller emellertid att avgifterna så långt möjligt bör vara neutrala på marknaden. I rapporten föreslås bl.a. att avgifterna avvägs så att tröskeeffekterna försvinner och att taket för avgifterna tas bort. Mot bakgrund av Alkoholinspektionens skrivelse fann Konkurrensverkets i sitt beslut att det inte fanns ytterligare skäl för att från konkurrenssynpunkt närmare granska de förhållanden som påtalats i anmälan.

5.3 Övriga problem som framförts till Konkurrensverket

Förutom de klagomålsärenden som inkommit till Konkurrensverket har olika aktörer på marknaden påtalat olika problem angående den nya marknads funktionssätt. Bland dessa kan nämnas följande.

Vid sidan av det ovan relaterade klagomålsärendet har flera aktörer till Konkurrensverket uttryckt missnöje med Alkoholinspektionens handläggningstider. Enligt Alkoholinspektionen kom under årets första tre månader 153 ansökningar in till inspektionen, se även tabellerna under avsnitt 2.3.1 ovan. Alkoholinspektionen har till Konkurrensverket uppgett att ärendena handläggs i kronologisk ordning. Att vissa ärenden mer än andra drar ut på tiden kan enligt inspektionen bl.a. bero på att ansökningarna inte är fullständiga utan behöver kompletteras eller ändras innan de kan avgöras.

Vidare har flera mindre företag under våren 1995 hört av sig till Konkurrensverket och framfört kritik mot det krav på säkerhet som ställts av det särskilda skattekontoret för punktskatter (jfr avsnitt 2.3.2 ovan). Det har framhållits att garantibeloppet om 500 000 kronor varit orimligt högt och därigenom missgynnat små aktörer. Emellertid har skattekontoret till Konkurrensverket framfört att dessa krav nu har modifierats. Det finns numera möjligheter för mindre importörer att få en jämkning av garantibeloppet med hänsyn till verksamhetens omfattning. Enligt skattekontoret är föreskrifter för närvarande under utarbetande och kan väntas bli färdigställda omkring årsskiftet 1995/96.

6 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER

Den svenska marknaden för alkoholdrycker avreglerades i vissa väsentliga avseenden den 1 januari 1995. Monopol som existerat i mer än 70 år avskaffades och förutsättningar för att skapa en konkurrensutsatt marknad för import, partihandel och distribution av vin, sprit och starköl infördes.

Slutet av år 1994 kännetecknades i lagstiftningshänseende av att ett stort antal författningar skulle utfärdas med anledning av Sveriges förestående medlemskap i Europeiska unionen.

På grund av att nödvändiga ratificeringsåtgärder etc. blev fördröjda stod det inte förrän i slutet av december 1994 helt klart att Sverige skulle bli medlem från och med den 1 januari 1995. Lagen om Sveriges medlemskap i Europeiska unionen utfärdades därför så sent som den 20 december 1994. Också den nya alkohollagen utfärdades i december 1994.

Mot denna bakgrund får övergången till en mer öppen konkurrensmarknad under första halvåret 1995 anses ha gått förhållandevis bra från konkurrenssynpunkt även om den inte varit problemfri. Några av de problem som uppstod i detta inledningskede hade samband med det faktum att ingen övergångsperiod hade tagits in i den nya alkohollagen. Den stora mängden ansökningar till Alkoholinspektionen, som inte hade möjlighet att påbörja sin verksamhet förrän lagen trätt i kraft, förorsakade förseningar i handläggningen. Detta innebar att framför allt att det tidigare import- och partihandelsmonopolföretaget V&S, i vart fall initialt, fick en konkurrensfördel framför andra aktörer. Detta gällde till viss del även för de företag som tidigt meddelades tillstånd.

Vidare har utformningen av det avgiftssystem för tillsyn som Alkoholinspektionen har administrerat fått till följd att mindre företag upplevt att de diskriminerats i förhållande till större aktörer. Att så skulle kunna vara fallet framgår av den utvärdering som Alkoholinspektionen utfört på uppdrag av Socialdepartementet. Inspektionen föreslår därför ändringar i alkoholförordningen så att dessa negativa effekter undanröjs. Konkurrensverket delar uppfattningen att ändringar i denna riktning bör genomföras.

Likaså uppfattades de krav på säkerhet som inledningsvis ställdes av skattemyndigheten som försvårande för mindre aktörer. De belopp för bankgaranti som krävdes ansågs orimligt höga i förhållande till verksamhetens omfattning i de berörda företagen. Skattemyndigheten har nu meddelat Konkurrensverket att ändringar redan införts och att varje fall nu prövas individuellt.

För Systembolagets del har t.ex. leveranser till Systembolagets butiker av olika skäl och i varierande grad blivit försenade. Konsumenterna har härigenom drabbats av att Systembutikerna inte vid alla tillfällen kunnat tillhandahålla vissa produkter. Enligt Systembolaget beror de försenade leveranserna huvudsakligen på att flera av de nya aktörerna saknat erfarenhet av denna typ av distribution, tillstånden för import respek-

tive tillverkning i vissa fall har meddelats sent samt att lageröverföringar från V&S till de nya aktörerna i vissa fall fördröjts. Emellertid har situationen enligt uppgift avsevärt förbättrats. Eftersom förseningarna inte gällt alla produkter har Systembolagets personal kunnat hänvisa till alternativ i de fall konsumenternas förstahandsval varit slut. Enligt Systembolaget har kritiken från konsumenterna varit högst måttlig.

Det är enligt Konkurrensverkets uppfattning oundvikligt att problem uppstår i ett övergångsskede när en marknad som under lång tid varit strängt reglerad öppnas för konkurrens. Konkurrensverket har under denna övergångsperiod haft ett stort antal kontakter med marknadens aktörer och framför allt med tillståndsmyndigheten och med Systembolaget. I kontakterna med de två sistnämnda har de problem som påtalats lyfts fram och diskuterats med syfte att så snabbt som möjligt komma till rätta med dessa övergångsproblem. Enligt verkets mening har detta arbete varit värdefullt och har i flera fall lett till konkreta åtgärder.

Enligt Systembolaget självt har bolaget ett starkt intresse av att uppträda icke-diskriminerande. Det finns inte skäl för Konkurrensverket att ifrågasätta detta. Det är dock enligt Konkurrensverket för tidigt att göra någon mer långtgående bedömning huruvida Systembolaget i något avseende agerat på ett diskriminerande sätt. Detta gäller inte minst med beaktande av att det under den period som rapporten omfattar rådde ett övergångstillstånd på marknaden för alkoholdrycker. Även om det sålunda är för tidigt att dra några mer långtgående slutsatser kan det ändå konstateras att Konkurrensverket, i de ärenden verket haft för slutlig prövning, inte kunnat finna att importerade produkter diskrimineras.

BILAGOR

1. Tabeller, till Systembolaget inkomna offerter m.m.
2. Tabeller, Systembolagets försäljning
3. Skriftväxling samt protokoll från möte den 21 december 1993 mellan Sverige och Europeiska kommissionen rörande alkoholmonopol, bilaga 12 i regeringens proposition (1994/95:19), del 3, Sveriges medlemskap i Europeiska unionen
4. Regleringsbrev för budgetåret 1995/96 om samtliga anslag under littera D. Marknads- och konkurrensfrågor inom Näringsdepartementets verksamhetsområde, N95/993 (delvis), N95/1042 (delvis)
5. Alkohollag (SFS 1994:1738)
6. Tillkännagivande av avtal mellan Systembolaget AB och svenska staten (SFS 1994:2049)
7. Alkoholförordning (SFS 1994:2046)
8. Förordning med instruktion för Alkoholinspektionen (SFS 1994:2047)
9. Förordning med instruktion för Alkoholsortimentsnämnden (SFS 1994:2048)
10. Systembolagets årsredovisning 1994
11. Systembolagets publikation, Att sälja drycker till Systembolaget

1995-11-28

23 (23)
Dnr 1210/95

12. Systembolagets prislista nr 6
13. Systembolagets beställningsprislista från den 1 november 1995
14. Systembolagets varunytt nr 11
15. Erfarenheter av systemet med avgifter enligt alkoholförordningen, skrivelse från Alkoholinspektionen till Socialdepartementet (dnr 263/95)